

Kirje kunnille: Vammaisten henkilöiden osallistaminen kunnalliseen päätöksentekoon

Suomi ratifioi YK:n yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksista (*SopS 27/2016; yleissopimus; vammaisyleissopimus*) vuonna 2016. Vammaisyleissopimus on Suomessa voimassa lakina. Se on osa Suomen sisäistä oikeutta eli velvoittavaa lainsäädäntöä. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti ihmisoikeudet ja perusvapaudet. Sen keskeisiä periaatteita ovat syrjäntäkielto sekä esteettömyys ja saavutettavuus. Vammaisten henkilöiden osallistaminen ja osallistuminen kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon on yksi yleissopimuksen tärkeistä oikeuksista. Velvoite osallistaa vammaiset henkilöt koskee kaikilla hallinnonaloilla ja -tasoilla tehtäviä päätöksiä, myös kunnallista päätöksentekoa.

Vammaisyleissopimuksen osallistamisvelvoite on 4 artiklan 3 kohdassa: *Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muita vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.*

Osallistamisen merkitys

Vammaisten henkilöiden osallistaminen heitä koskevaan päätöksentekoon on sekä vammaisyleissopimuksen mukainen velvoite, että edellytys kestävien ja hyvien päätösten tekemiselle. Vammaiset henkilöt ovat omien asioidensa parhaita asiantuntijoita.

Vammaisyleissopimus korostaa kaikille sopivan suunnittelun merkitystä. Kaikille sopivassa suunnittelussa tuotteet, ympäristöt, ohjelmat ja palvelut suunnitellaan sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erityisjärjestelyjä. Kaikille sopiva suunnittelu onnistuu vain osallistamalla erityisryhmät päätöksentekoon. Esimerkiksi osallistamalla vammaisneuvosto liikennejärjestelyiden suunnitteluun ja päätöksentekoon tulevat vammaisten henkilöiden erityistarpeet huomioiduiksi.

Vammaisten henkilöiden osallistaminen heitä koskevaan päätöksentekoon merkitsee positiivista erityiskohtelua, jolla heidät saatetaan tosiasiallisesti yhdenvertaiseen asemaan muiden kanssa. Tämän toteutuminen edellyttää viranomaisilta käytännön toimia osallisuuden mahdollistamiseksi.

Vammaisia henkilöitä koskevat asiat

Vammaisyleissopimuksen mukaisesti vammaiset henkilöt tulee osallistaa vammaisia henkilöitä koskeviin asioihin. Osallistaminen on ulotettava kaikkiin

lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin, jotka voivat suoraan tai välillisesti vaikuttaa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Täysimääräinen ja tehokas osallistaminen edellyttää vammaisten henkilöiden ottamisen mukaan myös paikallisiin ja alueellisiin päätöksentekoeleimiin.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta merkittäviä päätöksiä tehdään kaikilla hallinnonaloilla. Osallistamisvelvoite ei koske mitään tiettyä sektoria tai tiettyjä asioita tietyllä sektorilla. Se koskee kaikkia niitä asioita, joilla on merkitystä vammaisten henkilöiden oikeuksien kannalta. Tällaisia ovat muun muassa liikenteeseen, yleisiin palveluihin, koulutukseen, vapaa-aikaan, urheilu- ja kulttuuritoimintaan sekä rakentamiseen liittyvät päätökset.

Aidon osallisuuden mahdollistaminen

Vammaisyleissopimuksen osallistamisvelvoite edellyttää tiivistä yhteistyötä ja aktiivista osallistamista. Neuvottelut vammaisjärjestöjen kanssa on aloitettava varhaisessa vaiheessa ja niiden on oltava jatkuvia. Osallistamisprosessi on kattava alkaen asian valmistelusta jatkuen aina seurantaan asti. Tulokset huomioidaan kaikissa päätöksentekoprosesseissa. Mikäli päätös ei ole vammaisten henkilöiden ilmaiseman kannan mukainen, se on erikseen perusteltava.

Osallistamisen edellytyksenä ovat saavutettavat ja esteettömät osallistamisprosessit. Tämän varmistamiseksi on huolehdittava muun muassa järjestelmien saavutettavuudesta, tilojen esteettömyydestä, osallistumisesta aiheutuvien kustannusten korvaamisesta ja tarvittavien tulkkausten järjestämisestä.

Osallistamisen tapojen tulee olla monipuoliset ja niissä tulee huomioida eri tavoin vammaisten henkilöiden erityistarpeet. Osallistaminen tapahtuu pääsääntöisesti vammaisjärjestöjen kautta, mutta joissain tapauksissa myös vammaisten henkilöiden suora osallistaminen, esimerkiksi kyselyillä, voi olla tarpeen.

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri antoi maaliskuussa 2019 ratkaisun, jossa hän korosti, että vakiintuneet ja ennakolta määritetyt toimintatavat, rakenteet ja prosessit vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen osallistamiseen tekevät osallistamisesta luontevaa ja automaattista, jolloin osallistaminen ei ole yksittäisessä valmisteluprosessissa erikseen muistettava asia.

Velvoite osallistaa vammaisia henkilöitä kattaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ja alkuperäiskansoihin kuuluvat vammaiset henkilöt kuten myös kansallisiin, etnisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin vähemmistöihin kuuluvat. Saamelaisien vammaisten henkilöiden osallistamista ja osallisuutta pitää tukea kieli- ja kulttuuritaustan edellyttämällä tavalla.

Kunnalliset vammaisneuvostot osallistamisen kanavana

Kuntatasolla kuntalain (410/2015) mukaiset vammaisneuvostot ovat yksi tärkeä osallistamis- ja vaikuttamiskanava. Kunnallinen vammaisneuvosto on vammaisyhdistysten, viranomaisten ja päätöksentekijöiden yhteistyöfoorumi. Vammaisneuvoston tehtävänä on vaikuttaa kunnalliseen suunnitteluun, pää-

töksentekoon ja seurantaan kaikilla hallinnonaloilla niin että vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat. Vammaisneuvoston tulee voida osallistua asioiden suunnitteluun, päätöksentekoon ja seurantaan.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen periaatteet luovat pohjan myös kunnalliselle vammaisneuvostotoiminnalle ja vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi. On tärkeää, että vammaisyleissopimuksen velvoitteet tunnetaan. Tietoa yleissopimuksesta on oltava kunnan päättäjillä, viranomaisilla ja vammaisilla henkilöillä itsellään.

Lisätietoa aiheesta:

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 27/2016) https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

General Comment 7: Article 4.3 and 33.3: Participation with persons with disabilities in the implementation and monitoring of the Convention (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD/C/GC/7&Lang=en)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn kotisivut (vane.to)

Apulaisoikeuskanslerin ratkaisu 28.3.2019, OKV/1/50/2018 (<https://www.okv.fi/fi/ratkaisut/id/1172/>)